

SZÉP BEÁTA

Létezik-e jogi szaknyelv?

A jogi szaknyelv jellemzése, tekintettel a szakfordítóképzésre

1. Bevezetés

Tekintettel a „jogi szaknyelvről” szóló számos publikációra, a címben szereplő kérdés szándékoltan provokatív. Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy rávilágítson arra, hogy szaknyelvi fordításelméleti és fordítástudományi elemzéseink során nem beszélhetünk általában „a jogi szaknyelvről” és annak jellemzői által generált általános fordítási problémákról. Itt természetesen többről van szó, mint pusztán címkék ráhelyezéséről. Szándékom szerint az alábbiakban bizonyítom, hogy ez a szemléletváltás a szakfordítóképzésben fejlesztendő szakfordítói kompetenciák eredményesebb elsajátítása érdekében is rendkívül fontos, továbbá hogy a „jogi szaknyelv” helyett a „jogi diskurzusok” terminus használatával eltűnhet a „jogi szaknyelvi nyelvhasználattal” szemben támasztott követelmények egyidejű teljesíthetetlenségének paradoxonja is.

Az alábbiakban először megvizsgálom a különböző jogterületek diskurzusaik kategorizálási lehetőségeit, különös tekintettel a jogi diskurzusok vertikális és horizontális tagoltságára. Ezt követően rávilágítok a jogi diskurzusok speciális megkülönböztető jegyeire a köznyelvéhez, valamint a többi tudomány nyelvéhez képest. E vizsgálat során bizonyítani kívánom a napjaink szakfordítás-kutatásában méltatlanul hanyagolt diakrón megközelítés fontosságát a jogi diskurzusok tanulmányozása és a szakfordítóképzés szempontjából.

Mivel a jog csak a nyelvben létezik, ezen megkülönböztető jegyek egyik legfontosabbika természetesen maga a nyelvi determináltság, ami miatt – visszatérve az alapkérdésünkhöz – szintén nem beszélhetünk általában a

jogi szaknyelv, csupán egy-egy konkrét nyelv jogi diskurzusainak jellemzőiről. A jogi diskurzusok szövegsajátosságait alapvetően meghatározza az adott nyelvterületen uralkodó jogrend. Kutatásaim során elsősorban két alapvetően eltérő jogrend által meghatározott szövegfajta jellemző különbségeit, valamint az ezekből fakadó fordítási problémákat vizsgáltam. Az egyik a Common Law országokban uralkodó szokásjog (pl. az angolszász országok, így az USA), a másik pedig az Európában elterjedt civiljogi jogrendszer (ami például a magyar és a német nyelvterületeket jellemzi). E helyütt nincsen mód a kutatás részletes bemutatására, így itt csupán utalnék a német és a magyar jogi normaszövegek megalkotásának idevágó hatályos irányelveire a Bundesministerium für Justiz által kiadott *Handbuch der Rechtsförmlichkeit. Allgemeine Empfehlungen für das Formulieren von Rechtsvorschriften*, valamint a 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet a jogszabályszerkesztésről alapján, mivel véleményem szerint a szakfordítóképzés jogi alapismeretek kurzus mellett kiemelt fontosságú az adott nyelvpárok hatályos jogszabályban rögzített jogi szövegalkotási irányelveinek megismerése, valamint az ezekből fakadó nyelvpárspecifikus fordítási problémák vizsgálata. Ezen irányelvek ki térnek többek között a nyelvhasználat kérdésköreire is.

2. A jogterületek és azok diskurzusai

Mint ahogyan azt már a bevezetőben is említettem, meggyőződésem, hogy – amellet, hogy úgynevezett „jogi szaknyelv” mint olyan szerintem nem létezik – a szakfordítás-elméleti és szakfordítás-tudományi kérdések megválaszolására, valamint a szakfordítóképzés eredményességére nézve egyaránt hasznosabb az úgynevezett „jogi szaknyelv” vizsgálata helyett a különböző jogi diskurzusok sajátosságait górcső alá venni. Az alábbiakban ezen állításomat igyekszem alátámasztani.

A címük szerint a „jogi szaknyelvről” szóló tanulmányok jelentős része is csupán bizonyos jogterületek nyelvvel foglalkozik, természetesen csupán egyetlen nyelv – vagy esetleg egy nyelvpár – vonatkozásában. Szükséges azonban annak hangsúlyozása, hogy a jog olyan komplex terület, amelynek egységes szaknyelvről nem beszélhetünk.

A jogi diskurzusok szövegeit számos egyéb kritérium alapján megkülönböztethetjük. A jogi diskurzusok horizontális elkülönítésének kritériuma lehet a *diskurzus közege*, amely alapján beszélhetünk írott, beszélt és kevert

szövegtípusokról. Az első csoportba tartoznak természetesen többek között a különböző jogszabályok, licencek, szerződések, végrendeletek stb., beszélt szövegtípusnak tarthatjuk többek között a bírósági pertárgyaláson elhangzott beszédeket és az idevágó parlamenti felszólalásokat. Az utolsó csoportba tartoznak például a bírósági tárgyalások jegyzőkönyvei, amelyek az újabb jognyelvészeti kutatások speciális tárgyerületét képezik.¹

A jog csupán nyelvi realizációjában létezik. A jog, illetve a jogi normák kizárólag a nyelv által juttathatók kifejezésre. Ezért különbséget kell tennünk az adott *nyelvek* között, amelyekben a jogi diskurzusok szövegei megalkotódtak. Szorosan ehhez kapcsolódik, hogy mivel a jogi diskurzusok csak és kizárólag meghatározott *jogrendi keretek* között valósulhatnak meg, és ezen jogrendi keretek rendkívül eltérő módon befolyásolják a jogi diskurzusok sajátosságait, különbséget kell tennünk az adott jogrendek jogi diskurzusai között is. Az egyes jogrendeken belül a jogi diskurzusokat horizontálisan tovább kell csoportosítanunk az egyes *jogágak* és *jogterületek* felosztása szerint, valamint a jog vertikális tagozódásának, azaz a *jogforrási hierarchiá-*nak megfelelően vertikálisan, a jogalkotás legmagasabb szintjétől a jogalkalmazás különböző megnyilvánulási szintjeiig. Ehhez szervesen kapcsolódik a *jogi diskurzusok szövegei alkotóinak és címzettjeinek*² köre szerinti csoportosítás, amely alapján alapvetően négy csoportot különböztethetünk meg: (1) Mind a szöveg alkotója, mind pedig a szöveg címzettje jogász szakember. Az ilyen jogi diskurzus szövegei például a törvényszövegek, legfelsőbb és alkotmánybírósági határozatok és állásfoglalások; szakmai publikációk szakfolyóiratokban stb. (2) A szöveg alkotója jogász szakember, a szöveg címzettje laikus. Ilyen szövegek például az ügyvédek által megírt végrendeletek, adásvételi szerződések stb. (3) A szövegalkotó laikus, a szöveg címzettje jogász szakember. Erre a közigazgatási jogban számos példát találunk, elsősorban fellebbezések és kérvények formájában, például ha az ingatlan-adásvétel kap-

---

1 A magyarországi kutatásokra nézve pl. vö. Kenesei (2003).

2 Különbséget kell tennünk a címzett jogi értelemben és diskurzusnyelvészeti értelemben használatos jelentései között. A jogtudomány a jogi szövegek címzettjeinek kizárólag azt a személykört tekinti, amelyre az adott szöveg hatálya kiterjed, azaz amely személykör számára a jogi szöveg jogokat biztosít és/vagy kötelezettségeket ró. Ebben az értelmezésben például egy adott törvény címzettjei egyaránt lehetnek jogászok (mint átlagemberek) és laikusok. Én azonban a fenti kategorizálásban a címzett terminust diskurzusnyelvészeti jelentésében használom.

csán kiszabott illetéket az eladó túl magasnak találja, és emiatt a hivatalnál fellebbez, vagy fizetési haladékot kér. Amennyiben feltételezzük, hogy létezik egy egységes jogi szaknyelv, ezeket a laikusok által megírt szövegeket valószínűleg nem soroljuk a jogi szövegek közé, mivel esetlegesen nem mutatják a jogi szövegekre jellemző állítólagos sajátosságokat. Ha viszont a jogi diskurzus szövegeiről beszélünk, akkor egyrészt a szöveg témáját, másrészt a szöveg címzettjét tekintve joggal sorolhatjuk az ilyen jellegű szövegeket is a jogi diskurzus egy olyan csoportjába, amelyre a normaszövegekénél kevésbé és különböző mértékben jellemző például a terminushasználat vagy a magasfokú absztraháltság. (4) Laikus szövegalkotónak laikus címzetthez írt szövege. Talán kijelenthetjük, hogy ez a legritkább jelenség. Azonban ha a jogi diskurzus szövegeiről beszélünk, a szöveg témáját tekintve az olyan szövegeket sorolhatjuk ide, mint például egy nem ügyvéd által írt érvényes ajánlékozási vagy kölcsönszerződés. Mivel az ilyen szövegek témájukat tekintve a jog területére tartoznak, emellett adott esetben ugyanolyan bizonyító erejük lehet például egy bírósági pertárgyalás során, mint egy ügyvéd által írt adásvételi szerződésnek, véleményem szerint joggal tekinthetjük ezeket a jogi diskurzus egy speciális csoportjának, amelynek jellemzői talán a leginkább térnek el a hagyományos értelemben vett szaknyelvtől, és közelítenek a köznyelvi szövegek sajátosságaihoz.

A jogi szövegek felosztását Eriksen az alábbi ábrán szemlélteti Montesquieu felosztásából kiindulva:³

---

3 Montesquieu szerint a jog 3 klasszikus működési területe (a hatalmi ágak): a törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás.

Hatalmi ág	Törvényhozás (Legiszlátíva)	Végrehajtás (Exekutíva)	Igazságszolgáltatás (Judikatíva)
Működési kör	Törvényalkotás Döntéshozás Politikai irányelvek alkotása	Végrehajtás Törvények foganatosítása Törvények végrehajtása	Az állam által kinevezett önálló és független helyek kötelező érvényű jogi megállapításai konkrét esetekben Peres döntések
Cselekvő / Beszélő	Parlamenti képviselők (Jogászok általi megfogalmazás)	Jogászok Végrehajtó hatalmak	Bírák (jogászok) Képzett személykör
Beszédaktus jellege	absztrakt magas absztrakciós fok, mivel a törvénynek számos esetben kell alkalmazhatónak lennie	konkrét Jogalkalmazás: törvények átültetése és alkalmazása a gyakorlatban	konkrét Jogalkalmazás: törvények átültetése és alkalmazása a gyakorlatban; konkrét aktusok a konkrét helyzetekben; érdekütközések elsimítása; jogviták; jogászok (ügyvédek) nyelvi megnyilatkozásai

1 ábra. A jogi szaknyelv működési területei (Eriksen 2002)

A fentiek alapján Eriksen határozott véleménye, hogy nem beszélhetünk egységes jogi nyelvről, hiszen a jog fenti felosztásából következik, hogy a jogi diskurzusban részt vevők beszédaktusának tartalmi és formai strukturáltsága eltérő. Tehát a jogi szaknyelv az adott kommunikáció funkcionális célkitűzése szerint alapvetően tagozódik. A hatalmi ágak szétválasztásának következményei vannak a jogi szaknyelv használatára nézve. Ezért nem beszélhetünk egységes jogi szaknyelvről (Eriksen 2002).

Hatalmi ág	Törvényhozás (Legiszlátíva)	Végrehajtás (Exekutíva)	Igazságszolgáltatás (Judikatíva)
Szövegtípus / jellemző szövegfajta	Törvény Parlamenti tárgyalás	Végrehajtó aktus Végrehajtó szerződés	Ítélet Határozat
Nyelvi különlegességek	szóbeliség de: a törvények írásba foglalása parlamenti beszéd: részben nagyon népközeli	szóbeliség magasfokú írásbeliség szakemberek (ügyvédek) nyelvi közlései Janus-arcúság: a jogi szaknyelv használata; a polgárok felé közvetítés	

2. ábra. A jogi szaknyelv szövegfajtái

Noha Eriksen felosztása – a montesquieu-i hagyományokhoz ragaszkodva – csupán a fenti három terület nyelvi jelenségeivel foglalkozik, és ennél fogva a jogi diskurzusok komplex köréhez képest meglehetősen hiányos, már ezen három nagy terület szövegeinek jellemzőit tekintve is egyértelműen látszik, hogy a valóságban a jogi diskurzusok sokkal heterogénebbek annál, semmint hogy egy általános „jogi szaknyelv” dobozba lehetne őket tuszakolni, és ennek megfelelően számon lehetne kérni rajtuk az erre az állítólagos „jogi szaknyelvre” jellemző sajátosságokat. Ez a szemléletváltás természetesen a szakfordítóképzésben hatalmas jelentőséggel bír, elég csupán a szakfordítói kompetenciafejlesztésre vagy a vizsgafordítások értékelési kritériumainak kidolgozására gondolnunk.

Göpferich a tudományos-technikai írott szövegfajtákról készített hierarchikus tipológiájában a törvénykezési-normatív szövegek külön csoportba sorolódnak. A hierarchikus tipológia jól példázza a szaknyelvi diskurzusok egy másik, szövegnyelvészeti szempontú vertikális felosztásának lehetőségét. Göpferich egy olyan pragmatikai szemléletű szövegtipológia létrehozására

tesz javaslatot, amely lehetővé teszi a különféle szaknyelvi szövegek megfelelően differenciált osztályozását és megbízható, hiteles elemzését. Szövegtipológiájának alapját a szövegek témája (tudományos-technikai szövegek), osztálya (reiß-i értelemben és a szaknyelvre vonatkoztatva: tartalomközpontú, informatív szövegek) és közege (írott szövegek) képezi. A hierarchikus tipológia csúcán a négy alapvető szaknyelvi szövegkategoría helyezkedik el:

(1) A törvénykezési-normatív szövegek (*juridical-normative texts*), amelyek célja a jogi alapok, egy hivatkozási standard létrehozása (pl. a szabadalmak).

(2) A fejlődésorientált-aktualizáló szövegek (*progress-oriented actualizing texts*), amelyek kommunikatív funkciója az információközlés a tudomány és a technika fejlesztése érdekében (pl. a disszertációk, kutatási beszámolók, szakfolyóirati cikkek).

(3) A didaktikus-tanító szövegek (*didactic-instructive texts*), amelyek célja a tanító jellegű információközlés az intellektuális fejlődés, a szórakoztatás vagy a gyakorlati alkalmazás érdekében (pl. egyetemi tankönyvek, használati utasítások).

(4) A gyűjteményszövegek (*compilation texts*), amelyek célja az információk áttekintő, összegző jellegű bemutatása (pl. enciklopédiák, szótárak).

Sajnos Göpferich tipológiája éppen a törvénykezési-normatív szövegek tekintetében mutatkozik kidolgozatlanak, jó kiindulási alapot nyújthat azonban a jogi diskurzusok szövegeinek pragmatikus, szövegnyelvészeti alapú, hierarchikus kategorizálásához (Göpferich 1995). Göpferich hierarchikus tipológiája a fordítóképzés számára is hasznos, mivel az azonos kategóriák szövegei hasonló sajátosságokat mutatnak, ennél fogva valószínűleg hasonló fordítási problémákat generálnak, így a képzés során az azonos kategóriába tartozó szövegek együttes tárgyalása, valamint a különböző kategóriák szövegsajátosságai eltéréseinek összevetése nagymértékben hozzájárul a szakfordítói kompetencia fejlesztéséhez.

3. A jogi diskurzusok megkülönböztető jegyei a köznyelvhez képest

Az állítólagos jogi szaknyelv és a köznyelv viszonyát már sokan vizsgálták. Nem térek most ki a „jogi szaknyelv” elhelyezésével kapcsolatos vitákra (a köznyelv része, vagy éppenséggel attól teljesen eltér), sem a köznyelv és a szaknyelv egymásra hatására és ennek következményeire, amelyről szintén számos publikáció született. Tudvalevő, hogy a jogi diskurzus terminusainak jelentős hányada köznyelvi jelentésben is él, ezért a szakfordítóképzés során rendkívül nagy figyelmet kell fordítani a szaknyelvi és a köznyelvi hasonlóságok és eltérések tudatosítására, ami által nagymértékben fejleszthető a szakfordító terminushasználati kompetenciája.

Az alábbiakban azokra az állítólagos megkülönböztető jellemzőkre térek ki, amelyeket gyakran az úgynevezett „jogi szaknyelvnek” tulajdonítanak. A különböző publikációkban gyakran olvashatunk az úgynevezett jogi szaknyelvre nézve olyan jelzőket, mint például hogy a „jogi szaknyelv” egységes nyelv, egyértelmű fogalmakkal operál, és magas absztrakciós foka van. Továbbá hogy a köznyelvhez képes precízebb, archaikusabb, konzervatívabb, a töménytelen szakterminus mellett még tele is van idegen (latin, angol, francia stb.) kifejezésekkel, és mindenekelőtt terjengős és redundáns, fellengzős és unalmas. Valóban, bizonyos nyelvek bizonyos jogi diskurzusaira adott esetben igaz *lehet* valamelyik állítás, az azonban bizonyos, hogy általánosságban egy ilyen jellemzés elnagyolt, és teljességgel elfogadhatatlan. A most következőkben a fenti jelzők adott jogi diskurzusban való helyénvalóságát vizsgálom.

3.1. Precizitás

Gyakran hallott állítás a jogi szaknyelvvvel kapcsolatban, hogy sokkal precízebb, mint a köznyelv. Ha a jogi szaknyelv olyan precíz lenne, mint hirdetik, a bírósági feljegyzések nem lennének tele olyan ügyekkel, amelyek során egy törvény, egy szerződés vagy más jogi szöveg bizonytalanságának vagy kétértelműségének feloldását követelik. Továbbá a precizitás – mint ahogy az összes többi jellemző is – a jogi diskurzusok esetében nagymértékben az adott diskurzus sajátosságainak függvénye, ilyen például az adott tárgyterület jellege vagy a szövegek címzettjeinek háttértudása. Bix rámutat, hogy a jogot át-

hatja a félrevezető terminushasználat és retorika, de ez a szerződésjogban sokkal gyakrabban fordul elő, mint bárhol máshol. Például a „the meeting of the minds” („kölcsonös megegyezés”) terminus számos joghallgatót és jó néhány bírát juttatott már arra a téves következtetésre, hogy nem állhat fenn kötelmi szerződés, ha a két fél különbözőképpen értelmezi az ügyletet. Valójában a jog más: ha a felek aláírják ugyanazt az írásos dokumentumot, vagy beleegyeznek a szerződéskötés ugyanazon szóbeli leírásába, akkor az a felek számára kötelező, akkor is, ha különbözőképpen értelmezik annak terminusait (Bix 2009).

A precizitás követelménye olykor azért sem teljesíthető, mert néha éppen a homályosság vagy az általánosság kívánatos. Különösen az angolszász jogrendben van szükség arra, hogy a törvényhozás a döntéshozóknak némi rugalmasságot biztosítson, vagy hogy ne tudjon specifikusabb nyelven érvelni. Az USA alkotmánya például tiltja a „cruel and unusual” („kegyetlen és szokatlan”) büntetést, de nem tesz kísérletet ennek definiálására vagy felsorolására (vö. Tiersma 2005). A megszóvegezők a későbbi generációkra hagyták, hogy a kifejezésnek egzaktabb jelentést adjanak.

Egy szó csak akkor precíz, ha általános az egyetértés a szakmán belül abban, hogy azt egy viszonylag specifikus értelemben kell vagy ajánlatos használni, és ha a jogászok valóban ebben az értelemben használják. Elismert tény, hogy például a common law jogrendű társadalmakban egy bíró eldöntheti, hogy egy dokumentum megszóvegezője nem ezt a jelentést tartotta észben, és követheti a megszóvegező által szándékolt jelentést, de egyáltalán nem lenne furcsa ebben a situációban azt mondani, hogy „ez a szó egyezményesen X-et jelent, de véleményem szerint a szerző valójában Y-t szándékozott kommunikálni, így ebben az esetben én ezt Y jelentésként interpretálok.” Habár a jogi szövegek alkotói különböző módszerekkel növelhetik a precizitást, nem tudják teljesen száműzni a bizonytalanságot és a kétértelműséget.

3.2. Archaizmus és konzervativitás

Az egyik legelterjedtebb állítás a jogi nyelvről, hogy tele van archaikus szavakkal és kifejezésekkel. Egy mai átlagos végrendelet vagy szerződés nyelve például érezhetően hasonlít a több száz évvel ezelőtti megfelelő dokumentuméhoz. Természetesen nem olyan meglepő, hogy egy olyan szerződés nyelve, amelynek a funkciója lényegében évszázadokig nem változott, elég állan-

dó maradt, amit az angol házassági eskü szövegében szereplő *to have and to hold* kifejezés is bizonyít, amelyet az angolszászok idejére lehet visszavezetni, és ma is használatos. Mindazonáltal hiba lenne általánosságban kijelenteni, hogy a jogi szaknyelv archaikus és konzervatív lenne. A 20. században például számos mozgalom indult a jogi szaknyelv megreformálásának érdekében. Az USA-ban például (szövetségi) állami szinten New York állam 1978-ban léptette életbe az Amerika tiszta nyelvi jogáról szóló első törvényt. Más szövetségi államok is hasonló lépéseket tettek. Ezeknek a törvényeknek a közös jellemzője, hogy megkövetelik az archaikus nyelvi jelenségek kerülését (vö.: Tiersma 2005).

A jogi diskurzusok terminusai a nyelvhasználó közösség általi megítélésük függvényében is folyamatosan változnak. Jó példa erre az amerikai családjog bizonyos terminusainak változása. Bix említi, hogy az USA-ban sokáig azt a szülőt, amelyikkel a házasság felbontása után a gyermek ideje többségét tölti, *gondviselőnek* (*custodial parent*) hívták, míg a másik szülőről azt mondtuk, hogy *látogatási joga* (*visitation rights*) van. Nemrégiben egy jogmagyarázó és jogalkotó felvetette, hogy valakinek a saját gyermeke számára *látogatónak* (*visitor*) lenni *nem éppen* az a szerep, amelyhez kedvező konnotáció és jó érzet kapcsolódna, így számos törvénykezés (beleértve Minnesotát) átváltott a *szülői tevékenységi terv* (*parenting plans*) elnevezésre a *gondviselő* és a *látogatás* helyett.

Egy másik példa a családjog területéről, amelyet Bix is említ, az azonos neműek között kötött házasság elnevezésének kérdése. Az Egyesült Államokban négy állam (Massachusetts, Connecticut, Iowa és Vermont) ismeri el az azonos nemű partnerek által kötött házasságot. A többi állam úgy ismeri el az azonos nemű párokat, hogy ugyanazok a (szövetségi) állami jogok és kötelezettségek vonatkoznak rájuk is, mint a házásokra, de különböző névvel illetik őket: ez rendszerint a *civil union* vagy a *domestic partnership* (magyarul mindkettő: *bejegyzett élettársi kapcsolat*). Bármilyen közvélemény-kutatás az azonos neműek együttélése jogi akceptálásának támogatásáról ugyanazt a furcsa dolgot mutatja. A *bejegyzett élettársi kapcsolat* esetében a támogatás szintje konzisztensen sokkal magasabb, mint az *azonos neműek közötti házasság* támogatása, abban az esetben is, ha a válaszadó számára világosan kifejtett, hogy jogilag a jogok és a kötelezettségek azonosak. Például egy 2008. decemberi *Newsweek* felmérés azt mutatta, hogy az azonos neműek együttélése jogi akceptálásának támogatása alapvetően megduplázódott: 31%-ról 63%-ra nőtt, ahogy a *házasság* (*marriage*) elnevezést *bejegyzett élettársi kap-*

csolatra (civil union) változtatták. Rendkívül elgondolkodtató a tény, hogy amerikai felnőttek jelentős hányada alapján változtatná meg a nézeteit, ha az elnevezést megváltoztatnák (*házasságról* valami másra). A jellemző társadalmi hozzáállás tehát: „Nem érdekel, mit teszel, vagy az állam mit tesz érted, amíg nem hívod ezt *házasságnak*” (vö.: Bix 2009).

3.3. Idegen szavak és kifejezések

A következő állítás a „jogi szaknyelv”-vel kapcsolatban, hogy tele van idegen szavakkal és kifejezésekkel. Véleményem szerint a különböző jogi diskurzusokra ez az állítás kvalitatív és kvantitatív szempontból egyaránt eltérő mértékben igaz.

Míg például a magyar közigazgatási és büntetőjogra a latin kifejezések jelenléte a jellemző, a magyar gazdasági jogi terminusok jelentős hányada a 19. században német (osztrák) mintára alakult. Habár ezeket a terminusokat igyekeztek nem átvenni, hanem lefordítani, ennek ellenére itt is elmondható az, ami bármely nyelvújítást általában jellemez: a jelenség felbukkanásakor a jelenséggel együtt sok esetben annak idegen megnevezését is átvesszük, amelyet azután igyekszünk minél gyorsabban anyanyelvi kifejezéssel helyettesíteni akár fordítás, akár szóalkotás révén.

Igaz, hogy az idegen kifejezések használata bizonyos jogi diskurzusokra jellemzőbb lehet, ilyen például a bírósági tárgyalás, míg más jogi diskurzusokra kevésbé jellemző. Azonban ezen jelenség vizsgálatakor is szem előtt kell tartanunk a történeti aspektust, azaz azt, hogy az adott jogterület szakszókincse mennyire fiatal, és terminusai mennyire gyökeresedtek meg az adott szaknyelvben. Jó példa erre az informatika vagy az orvostudomány – és természetesen az ezeket a területeket szabályozó joganyagok – terminológiájának folyamatos változása is.

3.4. Terjengősség és redundancia

A jogi szaknyelvet ért következő kritika, hogy az állítólag terjengős és redundáns. Meggyőződésem, hogy ennél a pontnál a legfontosabb a különböző jogrendek által determinált eltérő nyelvhasználat hangsúlyozása. Valóban, ha például megnézzük az angol végrendeletet, annak formai és

nyelvi követelményei rendkívül terjengős és redundáns szöveget eredményeznek, elég csupán a címre gondolnunk: *Last Will and Testament*. Természetesen nincs különbség a *will* és a *testament* között, így bármelyik elegendő lenne. És meglehetősen furcsa a bárki által írt minden végrendeletet „utolsó”-nak nevezni, függetlenül attól, hogy ez az első, az utolsó vagy valamelyik középső a megírt végrendeletei sorában. Az „XY végrendelete” cím sokkal informatívabb és sokkal kevésbé redundáns lenne. Az angol végrendelet szövege is nagymértékben állandó, és számos redundáns elemet tartalmaz. Ezzel szemben akár a német, akár a magyar végrendeleteket tekintjük, nem találunk hasonló jelenséggel. Természetesen ennek lehet az is a magyarázata, hogy bizonyos jogrendekben – amilyen a magyar is – a végrendeletkezés annyira törvényileg egyértelműen és szigorúan szabályozott, hogy gyakorlatilag nincs különösebb jelentősége az örökhagyó által írt végrendeletnek, mivel az örökhagyó keze ebben a tekintetben meglehetősen meg van kötve. A másik kardinális kérdés, hogy vajon mi számít itt redundánsnak. A terjengősség és a redundancia ugyanis nem szükségszerűen koextenzív. Az amerikai törvények és a magánjogi dokumentumok gyakran meglehetősen terjengősek. Egy 2004-es kutatásból kiderül, hogy egy átlagos amerikai kereskedelmi szerződés többször – sokszor kétszer vagy háromszor! – hosszabb, mint a német megfelelője (Hill–King 2004). Ennek illusztrálására figyeljük meg az alábbi szerződésrészleteket, ahol a sorpárokban az US-amerikai és a német kereskedelmi szerződés egyazon funkciójú, általánosan használatos formulái olvashatók:

US-amerikai kereskedelmi szerződés	Német kereskedelmi szerződés
<i>The exclusive forum for the resolution of any dispute under or arising out of this agreement shall be the courts of general jurisdiction of ___ and both parties submit to the jurisdiction of such courts. The parties waive all objections to such forum based on forum non conveniens.</i>	<i>Ausschließlicher Gerichtsstand ist ___.</i>
<i>including but not limited to</i>	<i>insbesondere</i>
<i>The [Agent] agrees that the [Principal] shall at its sole discretion be able to accept or reject any order obtained by the [Agent] for any reason including poor credit rating of the client, bad payment record, unavailability of materials or textiles, [and] conflict of interest with existing clients. The [Agent] shall not be entitled to receive any payment for any order so rejected.</i>	<i>Es steht dem Unternehmer frei, ein vom Handelsvertreter vermitteltes Geschäft anzuschließen oder abzulehnen.</i>
<i>___ does hereby grant, bargain, sell, assign, transfer, convey, pledge and confirm, unto Indenture Trustee, its successors and assigns, for the security and benefit of the Indenture Trustee, for itself, and for the Holders from time to time a security interest in and lien on, all estate, right, title and interest of ___ in, to and under the following described property, agreements, rights, interests and privileges, whether now owned or hereafter acquired, arising or existing (which collectively ..., are herein called the “ ___ Trustee Indenture Estate”).</i>	<i>Der Sicherungsgeber übereignet der Bank hiermit den gesamten jeweiligen Bestand an ___ der sich in ___ befindet und in Zukunft dorthin verbracht wird.</i>

3. ábra. Általános kereskedelmi szerződések formulái az USA-ban és Németországban (Hill–King 2004 alapján)

A tanulmány szerzői ennek okát intra- és extrajogi jelenségekben egyaránt vélik felfedezni. Azonban az egyik és elsődleges okként a – általam is hangsúlyozott és a szakfordítás szempontjából rendkívül fontosnak tartott – két jogrendszer közti különbséget említik: a részletekre is kiterjedő német törvé-

nyi szabályozások miatt ugyanis a német szerződések esetében nincsen szükség arra, hogy a szerződésszövegeket – az összes felmerülő kétértelműség és így a későbbi esetleges jogviták és az ezzel járó költségek elkerülése érdekében – telezsúfolják biztonsági kapaszkodókkal, mint ahogyan azt az amerikai szerződésszövegekben megfigyelhetjük (Hill–King 2004).

Valami hasonló tűnik igaznak a törvénykezésre is. A német ügyvédek és törvényhozók egyértelműen kevesebb szóval dolgoznak, mint az amerikaiak. Bár ennek oka nem teljesen világos, ezt legalább részben magyarázza a Common Law (szokásjogon alapuló jogrendszerű) országok *adversary system*⁴ jogi rendszere. Ha valaki attól tart, hogy egy dokumentumot vagy törvényt jól fizetett, nagyon ügyes jogászok könnyörtelenül kiveséznek, hogy aláássák annak hatását, megpróbál előre számolni az összes lehetséges eshetőséggel és bedugaszolni a hézagokat, mielőtt kihasználnák azokat. Ez nagyon sok szót igényelhet. Ennek következtében a bizalmatlanság kultúrájában ezek a szavak nem szükségképpen redundánsak.

A redundancia szempontjából nem csupán a különböző nyelvek, hanem egy nyelven belül a köznyelvi nyelvhasználat és a jogi diskurzusok nyelvhasználata között is jelentős különbség mutatkozik. Vegyük a redundancia legegyszerűbb és legegyszerűbb típusát: az ismétlést. A köznyelvben az ismétlés elkerülésére főnevek esetében egyértelműen a személyes névmás vagy a szinonima használata szolgál. Ebből következően ha például ezt a mondatot látjuk: „Péter megcsókolta Péter feleségét”, egész biztosan arra gondolunk, hogy a történetnek két Péter nevű szereplője van, és az egyik megcsókolta a másik feleségét... A jogi diskurzusokban azonban egészen más a helyzet. A szerződéskötési jogi diskurzusban például a *vevő* és az *eladó* az első előfordulás után konvencionálisan mindig következetesen ismételt alakban fordul elő, hangsúlyozva ezzel az illető személy azonosságát.

---

⁴ A 19. század polgári forradalmi nyomán létrejövő demokratikus államok új társadalmi-politikai-ideológiai rendszere hívta életre a liberális polgári pert – továbbá ennek a *Common Law* jogrendszerben kialakult változatát, az *adversary systemet* –, amely azt az egyetlen követelményt állította a peres eljárás elé, hogy a jogvitát „a legegyszerűbb, a legrövidebb és a legbiztosabb úton a döntéshez eljuttassa”.

3.5. Fellengzősség és unalmasság

A jogi szaknyelv másik jellemzése, hogy a stílust illetően hajlamos fellengzősnek és unalmasnak lenni. Közelebbről megvizsgálva azonban a jogászok nyelve nem bizonyul egységesnek. A római ügyvéd, Cicero híres volt retorikai képességeiről. Tiersma is említi, hogy akik látták Johnny Cochran záróbeszédét O. J. Simpson perében, számos jelzővel illethetik azt, de az „unalmas” valószínűleg nem szerepel ezek között (Tiersma 2005). Hasonlóan érdekesek és szórakoztatóak lehetnek bizonyos bírósági tárgyalási jegyzőkönyvek. Az írott dokumentumokat tekintve a téma általában szigorúan behatárolja, mennyire lehetnek kreatívak és ékesszólók az ügyvédek, azonban nem valószínű, hogy más szakmák szövegei a laikusok számára sokkal szórakoztatóbbak lennének.

4. Összegzés

A területi korlátok miatt nincs most lehetőség a jogi diskurzusok és az egyéb szaknyelvek különbségeinek bemutatására. A fentieket összegezve is egyértelműen megállapítható, hogy ezek a jellemzők sem tekinthetők mindenfajta jogi diskurzusban általános érvényűnek, így nem tarthatjuk őket megkülönböztető sajátságoknak az úgynevezett „jogi szaknyelv”-nek a köznyelvtől vagy más szaknyelvtől történő elhatárolási kritériumainak felállításakor.

A jogi és az EU-s szakfordítók képzésének jelenleg is szerves részét képezik a jogi alapismeretek. A fentiek alapján elmondható, hogy az általános jogi alapismeretek elsajátításán túl elengedhetetlen a nyelvpárspecifikus jognyelvészeti képzés, amelynek során elsődleges fontosságú az adott nyelvpárok hatályos jogszabályban rögzített jogi szövegalkotási irányelveinek ismertetése, továbbá az adott nyelvek jogi szövegeire jellemző nyelvészeti kérdések részletes, nyelvpárspecifikus kontrasztív vizsgálata.

A képzés során szükség van továbbá a jogi diskurzusok diakrón megközelítésből történő vizsgálatára, valamint nagy súlyt kell fektetni arra is, hogy a hallgatók tisztában legyenek a különböző jogi diskurzusok – és nyelvpárspecifikusan az adott jogrendek alapvető és a jogi diskurzus jellegét meghatározó – jellemzőivel, különös tekintettel a jog és ebből következően a jogi diskurzusok vertikális és horizontális tagoltságára. Az elméleti ismereteken és a terminológiai órákon – utóbbi keretében a történeti terminológiai képzésen

– túl rendkívül fontos a gyakorlatorientált szövegnyelvészeti kurzus, ahol a hallgatók megismerkedhetnek a jogi diskurzusok különböző szövegfajtáinak specifikus tulajdonságaival, továbbá megtanulhatják kezelni az ezekből fakadó fordítási problémákat.

Irodalom

- Bix, B. H. 2009. Law and Language: How Words Mislead Us. *University of Minnesota Law School Legal Studies Research Paper No. 09-22*. 1–21.
- Eriksen, L. 2002. Einführung in die Systematik der juristischen Fachsprache. In: Eriksen, L. – Luttermann, K. (szerk.). *Juristische Fachsprache. Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Brixen/Bressanone 1999*. Münster: LIT. 1–20.
- Göpferich, S. 1995. A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology. *Target* 7:2. 305–326.
- Hill, C. A. és King, Ch. 2004. How Do German Contracts Do As Much with Fewer Words? *Chi.-Kent L. Rev.* 79. 889–925.
- Kenesei István. 2003. Jogi szemantika: problémafelvetés és kutatási program. *Világosság* 44. 63–70.
- Tiersma, P. 2005. Some Myths About Legal Language. *Loyola Law School Los Angeles Legal Studies Paper No. 26*. 1–37.